

edilmektedir. Şarkiyatçılara göre Kindî, halifenin gayri müslim âlimlere karşı müsahakâr davranması sayesinde hilâfet sarayında kendine bir yer edindi, Hâşimî ile arkadaşlık kurdu ve onunla hem İslâmîyet hem Hıristiyanlık hakkında bazı tartışmalar yaptı. Bu tartışmalar hakkında o dönemde yazılmış ve zamanımıza intikal etmiş herhangi bir belge mevcut değildir. Tartışmalara atıfta bulunan ilk âlim Bîrûnî olmuştur. Bîrûnî, Abdülmesîh b. İshak el-Kindî'nin Abdullah b. İsmâil el-Hâşimî'nin risâlesine verdiği cevapta Sâbiiler'in insanları Jüpiter adına kurban ettiklerine ilişkin bilgilere temas ettiğini belirtir (*el-Âşârü'l-bâkiye*, s. 205).

Louis Massignon risâlede zât-sıfat, sıfat-fiil ayırımı gibi kelâmî konuların hıristiyan ilâhiyatına uyarlanmış olmasından yola çıkarak gerçek müellifin bu konuları da bilen Yahyâ b. Adî (ö. 364/975) olabileceği ihtimalini ileri sürmüştür. G. Troupeau ise araştırmacıların çoğunun söz konusu risâlenin müellifinin Nestûrî olduğunu kabul ettiğini, öte yandan Hâşimî'nin kendisine hitaben yazdığı risâlede onun Nestûrîliğini ifade ettiğini belirtmiş, o dönemde şartlarında Nestûrî bir müellifin Ya'kûbîler'e ait bir tartışma konusunu metnine taşımasının şaşırtıcı bir durum olmadığını da söylemiştir (*EP* [İng.], V, 120-121).

Şarkiyatçılar arasında risâlenin müellifi gibi yazıldığı dönem hakkında da farklı görüşler vardır. Sir William Muir risâlede Me'mûn'dan, Ebû's-Serâyâ eş-Şeybânî'den, Bâbek el-Hürremî'nin isyanından (201/816) bahsedilmiş olmasından hareketle eserin 215 (830) yılında yazılmış olabileceğini ileri sürmüştür. Massignon, müellifin Hanbelî Berbehârî ile ilgili tenkitlerini Taberî'den almasını delil göstererek metnin telif tarihinin 300 (912) yılından sonra olması gerektiğini belirtmiştir. Paul Kraus ise risâle ile İbnü'r-Râvendî'nin eserlerinin muhtevası arasındaki benzerlikleri dikkate alıp onun IV. (X.) yüzyılın başlarında yazıldığı sonucuna varmıştır.

Kaynaklarda risâlenin bugün elde mevcut yazma nüshaları, sıhhati ve içeriği hakkında bilgilere yer verilir. Sir William Muir gibi Batılı araştırmacılar, Kindî'nin risâlesine ilişkin yazma nüshaların ilk defa Amerikalı misyonerler tarafından XIX. yüzyılda İstanbul ve Kahire'deki bazı kütüphanelerde bulunduğunu ileri sürerlerse de bunlarla ilgili herhangi bir kütüphane adı vermezler. Eser, Paris Bibliothèque

Nationale'de bulunan nüshaları (nr. 204, 205) esas alınarak ilk defa 1880 yılında Londra'da yayımlanmış, daha sonra değişik baskıları yapılmıştır.

Müslüman yazarlar ise mevcut risâlenin Kindî'ye ait orijinal metin olmadığı kanaatindedir. Risâlenin dört yazma nüshasının Süryânî harflerle yazılmış Arapça bir metin (karşûnî) olması, Hâşimî'ye ve Kindî'ye ait iki risâlenin bir arada bulunması, risâlenin hıristiyan çevrelerde asırlar boyunca bilinmemesi ve üzerinde yapılmış herhangi bir çalışmanın mevcut olmaması, XX. yüzyıla kadar risâleye İslâm âlimleri tarafından hiçbir reddiyenin yazılmaması, fikir hürriyeti açısından Me'mûn devrinin bu açılıma uygun görünmüyüp tam aksine düşünce ve inanç özgürlüğü üzerine baskı yapılması, risâlede Eski Ahid'den yapılan alıntılarda sıfır adlarının yanı sıra verilen âyet numaralarının Protestanlar'ın elinde bulunan Kitâb-ı Mukaddes'teki rakamlarla aynı olması, eserde kullanılan bazı kelimelerin müteahhir dönem Arapça'sına ait bulunması, üslûbunun III. (IX.) yüzyıl üslûbuyla uyumsuzluğu, risâlede Me'mûn'un Mecûsiler hakkında kabul edilemeyecek derecede ağır ve hakaret içeren ifadeler kullandığına temas edilmesi, risâlenin besmele ile başlaması, yazma nüshalarında müellifinin adıyla ilgili şüpheleri ortadan kaldıracak bir kayda rastlanmaması gibi gerekçeler ileri süren müslüman âlimler, mevcut iki risâlenin sonraki asırlarda hıristiyanlar tarafından yazılıp Abdullah b. İsmâil el-Hâşimî ile Abdülmesîh b. İshak el-Kindî'ye nisbet edildiğini söyler.

1141 yılında Toledolu Peter tarafından Latince'ye çevrilen risâle, son asırlarda müslüman-hıristiyan polemikçi açısından hem Doğu'da hem Batı'da önemli kabul edilmiştir. Risâlenin muhtevasına göre Abdülmesîh b. İshak el-Kindî ulûhiyyette teslîsin asıl olduğunu savunup İslâm dini ve Hz. Peygamber hakkında çeşitli ithamlarda bulunmuştur. Bunların bir kısmı şöyledir: Hz. Muhammed gençliğinde Lât ve Uzzâ adlı putlara tapmış, şehvetine düşkünlüğü sebebiyle çok kadınla evlenmiş, peygamber olmadığı halde Araplar'ı kandırarak kendisini peygamber diye tanıtmış, getirdiği din vasıtasıyla insanları çeşitli ihtilâflara sürüklemiş, kişileri şehvetlerine uymaya çağırarak ve erkeklere karısını boşama hakkı veren Kur'an'ı mu-kaddes bir kitap olarak ileri sürmüş, ilâhî sünnetle bağdaşmayan namaz ve oruç gibi ibadetleri emretmiş, getirdiği dini

kılıç zoruyla yaymış, müslümanlar da ona uyarak İslâmîyet'i zorla benimsetmişlerdir. Kindî buna mukabil Hıristiyanlığın evrensel ve hak bir din olduğunu, Hz. İsa'nın göğe yükseltildiğini ve Kur'an'ın da bunu teyit ettiğini söylemiştir.

Kindî'ye nisbet edilen bu görüşlerin müteahhir dönemlerde Protestan hıristiyanlar tarafından ileri sürüldüğünü kabul eden son devir âlimlerinden Nu'mân b. Mahmûd el-Âlûsî, *el-Cevâbü'l-fesîh limâ leffe'kahû 'Abdülmesîh* adlı eserinde (Lahor 1306) sözü edilen görüşleri eleştirerek reddetmiştir. Âlûsî, kitabında İslâm diniyle Hz. Peygamber'e ve Kur'an'a dair iddiaların asılsız olduğunu belirterek bunların Resûl-i Ekrem'in ve getirdiği Kur'an'ın insanlığa sunduğu mesajların hem lafzına hem ruhuna aykırı düştüğünü kanıtlamaya çalışmıştır (bk. *el-CEVÂBÜ'L-FESİH*).

BİBLİYOGRAFYA :

Bîrûnî, *el-Âşârü'l-bâkiye 'ani'l-kur'ani'l-hâliye* (nşr. E. Sachau), Leipzig 1923, s. 205; Nu'mân b. Mahmûd el-Âlûsî, *el-Cevâbü'l-fesîh limâ leffe'kahû 'Abdülmesîh* (nşr. Ahmed Hicazî es-Sekkâ), Beyrut 1412/1992, I, 3-40, 691-693; II, 857-858; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 344-345; N. A. Newman, *The Early Christian-Muslim Dialogue*, Hatfield 1993, s. 355-356; Mehmet Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdığı Reddîyeler ve Tartışma Konuları*, Ankara 1998, s. 37; M. Hamdî el-Bekrî, "Risâletü'l-Hâşimî ile'l-Kindî", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, IX/1, Kahire 1947, s. 30-49; L. Massignon, "Kindî", *IA*, VI, 812; G. Troupeau, "al-Kindî", *EP* (İng.), V, 120-121.

 YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

KİNDÎ, Bişr b. Velîd (بشر بن الوليد الكندي)

Ebû'l-Velîd Bişr b. el-Velîd b. Hâlid el-Kindî el-Bağdâdî
(ö. 238/853)

Hanefî fakihî ve Bağdat kadısı.

Aslen Yemen'in Kinde kabilesine mensuptur. Ebû Yûsuf'tan fıkıh ve hadis öğrenerek en gözde talebesi arasına girmesine karşılık Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'den uzak durdu. Mâlik b. Enes, Hammâd b. Zeyd, Abdurrahman b. Ebû'z-Zinâd, Ebû Ma'şer es-Sindî ve Şerîk b. Abdullah'tan hadis dinledi. Kendisinden Ebû'l-Kâsım el-Begavî, Ebû Ya'lâ el-Mevsîfî, İbn Allûye, İbn Ebû'd-Dünyâ, Ahmed b. Ali el-Ebbâr gibi âlimler hadis rivayet etti ve fıkıh öğrendi. Süfyân b. Uyeyne, meclisinde bizzat çözüme kavuşturamadığı zor soruları Kindî'ye sorar ve tatmin

edici cevaplar alınca dinde selâmetin fu-kahaya teslimiyette olduğunu söylediler. Ahmed b. Hanbel de çözemediği meseleleri -kendisine mesafeli duran- Kindî'ye sordurup cevaplarını öğrenmek isterdi (meselâ bk. Ali b. Süleyman el-Merdâvî, IX, 136). Dârekutnî onun sika olduğunu kabul ederken Ebû Dâvûd ve Berkânî aksini söylemişlerdir. Kindî'yi sadûk addeden bazı âlimler, yaşlılığı dolayısıyla akîl melekesinin zayıfladığını ve hadisleri tahrife başladığını ileri sürerken bazıları onun hadislerini münker telakkî eder. Rivayetleri Dârekutnî ve Beyhakî'nin *es-Sünen*'lerinde yer almaktadır. Kendisinden pek çok nevâdir rivayet edilmiştir.

Halife Me'mûn zamanında önce Bağdat'ın doğusunda Askerülmehdî (bugünkü Rusâfe) adıyla anılan bölgenin kadılığına tayin edilen Kindî (Rebîulâhîr 208 / Ağustos 823) iki yıl sonra Bağdat'ın batı yakası kadılığına getirildi ve bu görevi 213 (828) yılına kadar sürdürdü. Halife Me'mûn'un emriyle yürütülen, ulemâya Kur'an'ın mahlûk olduğu görüşünü benimsetme siyaseti gereği baskılara mâruz kalan Kindî (218/833), aynı sebeple Mu'tasım-Billâh tarafından evinde gözetim altına alınıp fetva vermesi yasaklandıysa da Mütevekkil-Alellah onu serbest bıraktı ve söz konusu kısıtlamaları kaldırdı. Ömrünün sonlarına doğru Kur'an'ın mahlûk olduğu hususunda tereddüt gösterince hadisçiler tarafından dışlandı.

Kindî baktığı davalarda çok titizlik gösterirdi. Saraya yakınlığıyla bilinen Bağdat Başkadısı Yahyâ b. Eksem, kendilerini tezkiye ettiği iki kişiden birinin şahitliğini kabul etmeyen Kindî hakkında Halife Me'mûn'a şikâyetinde bulunmuştu. Bunun üzerine halife tarafından sorgulandığında yakınlarından bazılarının tezkiye etmediği Yahyâ b Eksem'in şahitliğini dahi geçerli saymayacağını söyleyince azarlanmış, ancak riyakârlık yapmadığı için görevinden uzaklaştırılmamıştı. Bir yandan özellikle şahitlik vasıfları hususundaki katı uygulaması eleştirilirken öte yandan ilim, cömertlik, misafirperverlik, hikmet, şefkat, affedicilik gibi sıfatları şair Rebîa er-Rakki'nin methiyesine konu olmuştur. Kindî, Zilkade 238 (Nisan 853) tarihinde Bağdat'ta doksan yedi yaşında vefat etti ve Bâbüşşam Kabristanı'na defnedildi. Telif eseri bulunmayan Kindî'nin, hocası Ebû Yûsuf'a nisbet edilen *Edebü'l-Kâdî*, *Kitâbü'l-Cevâmî'* ve *Kitâbü'l-Emâlî* adlı eserlerini rivayet ettiği belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, VII, 355; Vekî', *Ahbârü'l-kuçdat*, III, 272-273, 282, 326; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VIII, 597, 637-638, 640-641, 644-645; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve'l-ta'dil*, II, 369; İbn Hibbân, *eş-Sîkât*, VIII, 143; İbnü'n-Ne'dîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 257; Hatîb, *Târîhu Bagdâd*, VII, 80-84; Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ'*, s. 137, 138, 140; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, X, 673-675; a.mif., *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 326-327; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-mu'ayyeye*, I, 452-454; Sibt İbnü'l-Acemî, *Nihâyetü'l-igtibât bi-men rumiye mine'r-ruvât bi'l-ihtilâl*, Beyrut 1408/1988, s. 72; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, II, 35; Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnsâf fi ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut 1406/1986, IX, 136; Temîmî, *eş-Tabakâtü's-seniyye*, II, 239-242; *Keşfü'z-zunûn*, I, 46, 609; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 54-55.

CENGİZ KALLEK

KINDÎ, Muhammed b. Yûsuf (محمد بن يوسف الكندي)

Ebû Ömer Muhammed b. Yûsuf
b. Ya'küb b. Hafs el-Kindî et-Tücbî
(ö. 350/961)

Tarih âlimi.

10 Zilhicce 283'te (18 Ocak 897) Fustat'ta doğdu. Mısır'ın fethinden sonra bölgeye yerleşen Kinde kabilesinin Tücbî koluna mensuptur. İbn Dokmak'ın verdiği bilgilerden, hayatının tamamının Fustat'ta kabilesinin adını taşıyan mahallede geçtiği anlaşılan Ebû Ömer'in ilk İslâm filozoflarından Ya'küb b. İshak el-Kindî'nin torunu olduğu şeklindeki rivayet yanlıştır (Kindî, neşredenin girişi, s. 6). 3 Ramazan 350'de (16 Ekim 961) Fustat'ta vefat etti.

İslâm idare ve adliye tarihine dair eserleriyle tanınan Kindî ahbâr, ensâb, hıtat ve hadis ilimlerinde geniş bilgi sahibiydi. Bir süre Mısır'da ikamet eden Nesâî'den hadis dersleri alarak kendisinden rivayette bulundu, Kindî'nin hadisçilerden fazla etkilenmediği ve hadis ilmiyle ömrünün sonlarına doğru ilgilendiği haberleri doğru değildir. Kâdî İyâz'ın faydalandığı muhaddisler arasında Kindî'yi de zikretmesi (Zehebî, VIII, 83) buna bir delil teşkil eder. Şiîlik'le itham edilmesi ise mensubu bulunduğu Hanefî mezhebinin, hilâfetin Hz. Ali evlâdının hakkı olduğu şeklindeki görüşünden kaynaklanmış olmalıdır.

Kindî, çalışmalarını Mısır tarihi ve topografyası üzerinde yoğunlaştırarak bölgenin mahallî tarihinin yazımına öncülük etti. Eserlerinin başında verdiği bilgileri muhaddislerin metoduna uyararak sene-

diyle birlikte nakletmiş, zamanına yakın haberlerde olayların bütünlüğünü bozmamak için bunları kısaltmış, kendi dönemini ise anlayışına göre oluşturmuştur. Rhuvon Guest'in Kindî'nin râvileri üzerine yaptığı çalışmasından onun Osman b. Sâlih, Saîd b. Kesîr, Yahyâ b. Osman ve İbn Abdülhakem gibi hadis ve tarih alanlarında iz bırakmış şahsiyetlerden faydalandığı anlaşılmaktadır. Bu kişilerden aldığı bilgilerden bir kısmını eserlerinde muhafaza etmiş olması, Mısır tarih yazıcılığının geçirdiği dönemleri takip imkânı vermesi bakımından önemlidir. Ayrıca resmî belgeleri ve divan sicillerini kullanan Kindî'nin, toplum yapısı ve eyalet bürokrasisinin işleyiş tarzına dair bilgiler başta olmak üzere Mısır'a ait diğer kaynaklarda yer almayan orijinal bilgiler ihtiva eden eserleri Mısır tarihçilerinin başta gelen kaynaklarındandır. Mısır'da Bağdat Abbâsî hilâfetine karşı ilk müstakil devletlerin kurulduğu dönemde yaşayan Kindî'nin çalışmaları, Abbâsîler'in Mısır siyasetiyle Tolunoğulları ve İhşîdîler'in ilk üç hükümdarı zamanında meydana gelen olayların bir kısmına bizzat şahit olması açısından da değerlidir. Kindî'den İbn Mesrûr, İbn Zülâk, İbnü'n-Nehhâs, Fergânî ve İbn Müyesser gibi âlimler hadis ve ahbâr rivayet etmiştir. İbn Asâkir, Kindî'ye ait bilgilerin bir kısmını İbnü'n-Nehhâs vasıtasıyla almıştır (*Târîhu Dimaşk*, XXXIII, 385; LV, 347).

Makrîzî, Mısır şehirleri hakkındaki bilgilerin ilk defa Kindî tarafından derlendiğini söyler (*el-Hıtat*, I, 4). Eserlerinden yapılan iktibaslar Mısır'ın tarihi ve topografyasına dair önemli hususlar ihtiva eder. Kindî, hıtat konusuna bir bölüm ayıran İbn Abdülhakem'den sonra bu alanda çalışma yapan ilk müelliftir. İbn Dokmak, İbn Zülâk, İbn Hacer, Makrîzî, Sü-yûtî, Kalkaşendî ve İbn Tağrıberdî onun eserlerinden faydalanmışlardır. Kalkaşendî ve Makrîzî, Fustat'ın kendi dönemlerine kadar ulaşmamış önemli yapılarına dair haberlerin tamamının Kindî'nin eserlerinde bulunduğunu belirtmişlerdir (*Şubhu'l-a'sâ*, III, 379; *el-Hıtat*, II, 272-273). Gaston Wiet, Makrîzî'nin Kindî'nin eserlerinden bazan onun adını dahi zikretmeden geniş iktibaslar yaptığını ortaya koymuştur (*BİFAO*, XII [1918], s. 61-73).

Eserleri. 1. *Ahbârü kuçdatü Mısır**. 23-246 (643-860) yılları arasında görev yapan kadılar hakkındadır (Paris 1908). 2. *Kitâbü'l-Vülât* (*Vülâtü Mısır, Ümerâ'ü Mısır*). Fetihden itibaren Mısır'da görev-